

ŞEHİTLİK TEKKESİ VE ŞEYH ALİ BABA VAKFIYESİ

Fahri MADEN*

Özet

Şehitlik tekkesi İstanbul'da açılan ilk Bektâşî tekkelerinden biridir. Fetih'ten hemen sonra kurulan bu tekkenin bilinen en eski şeyhi Ali Baba'dır. Ali Baba, tekkede bir vakıf tesis ederek buranın uzun yıllar ayakta kalmasını sağlamıştır. Vakıf tekke ve eklentilerinin dışında üzerinde üzüm bağı ve ağaçlık bulunan bir araziye sahipti. Vakıf evladiyet üzere kurulmuş, vakıf evladının kalmaması durumunda tevliyyetin ve tekke şeyhliğinin Bektâşî tarikatından bir kişiye verilmesi istenmiştir. Şehitlik tekkesi ve vakfı, 1826 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 1826 yılında Bektâşîliğin yasaklanmasıyla birlikte Şehitlik tekkesi yıkılmıştır. O sırada tekke şeyhi olan Mahmud Baba yedi dervişle birlikte sürgün edilmiştir. Mahmud Baba 1832 yılında affedilmiş ve İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir. Böylece Şehitlik tekkesi Mahmud Baba'nın girişimleriyle yeniden inşa edilmiştir. Mahmud Baba'dan sonra oğlu Nafi Baba döneminde tekke en faal dönemini yaşamıştır. Daha sonra Mahmud Bey Baba ve Nüzhet Baba'nın şeyhlik yaptıkları Şehitlik tekkesi 1925 yılına kadar açık kalmıştır. Bu çalışmada Şehitlik tekkesinin tarihi süreci ve Şeyh Ali Baba'nın vakfiyesi incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rumelihisarı, şehitlik, Bektâşîlik, Şeyh Ali baba, Nafi baba

THE MARTYRDOM LODGES AND SHEIKH ALI BABA FOUNDATION

Abstract

The martyrdom lodges are one of the Bektashi lodges opened in Istanbul. This lodges were founded immediately after the conquest of the oldestly known Sheikh Ali Baba. Ali Baba who helped this place to remain for many years by establishing a foundation in the lodges. The foundation had the land of vineyards and woodland other than the lodges and plug-ins. The foundation was established to heredity, and the lodge in his son's foundation was asked to give authority to a person with Bektashi sect. Martyrdom lodge and Foundation continued its activities until 1826. Martyrdom lodge was razed together with the prohibition of Bektashism in 1826. At that time, the dervish sheikh Mahmoud Baba, along with seven dervishes, had been exiled. Mahmoud Baba was forgiven in 1932 and was allowed to return to Istanbul. Thus, the martyrdom lodges Mahmoud Baba's initiative were rebuilt. After Mahmoud Baba, during Nafi Baba who is the son of the son of Mahmoud Baba, the lodge lived its most active period. Then, the martyrdom lodges that were managed by Mahmud Bey Baba and Nuzhet Baba, remained open until 1925. In this study, the historical process of the martyrdom lodges and Sheikh Ali Baba's Foundation are examined.

Keywords: Bektashism, Martyrdom, Sheikh Ali Baba, Foundation, Nafi Baba

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/Türkiye, fahrimaden@kastamonu.edu.tr

Giriş

XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli (ö.1271), Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Sulucakaraöyük'e yerleşmiş, burada bir tekke inşa edip faaliyetlerde bulunmuştur. Hacı Bektaş Veli'den sonra Pîrevi'ne gelen Abdal Musa Osmanlı fetihlerine katılmış; Bursa, Bergama, Manisa ve Elmalı'da tekkeler açarak Hacı Bektaş *kültü*'nü buralarda temsil etmiştir (*Aşıkpaşazade Tarihi*, 1332: 204-206; Evliya Çelebi, 2005: 140-141)¹. Bu süreçte Ahi ve Bektaşî dervişleri Osmanlı ordusu içerisinde yer alarak fethedilen bölgelere gitmişlerdir. Bu sayede özellikle XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumeli'de de yayılma alanı bulan Bektaşîlik, İstanbul'un fethiyle bu şehirde de faaliyet gösterme imkânını bulmuştur. Her ne kadar sözü edilen dönemde Bektaşîlik teşkilatlı bir yapıya kavuşmamış olsa da İstanbul'un fethinden sonra burada da Bektaşî tekkeleri açılmaya başlamış, ancak tarikatın İstanbul şehir hayatına girişi Sultan II. Bayezid döneminde yaşanmıştır. Bununla birlikte Bektaşîler adı geçen dönemde İstanbul'a daha çok Yeniçeriler kanalıyla tesir etmişlerdir (Işın, 1994: 131-132; Mantran, 1991: 91).

Şehitlik Tekkesinin İlk Dönemleri

İstanbul'daki en eski Bektaşî tekkesi Rumelihisarı'ndaki Şehitlik tekkesiydi. Hatta Avrupa yakasında kurulan ilk tekke olduğu rivayet edilmektedir. Bölge İstanbul'un ilk Müslüman şehitliği (Şüheda kuyusu, Nime'l-ceyş) olduğundan tekke bu isimle anılmaktaydı. Keza bu tekkeye kurucusuna izafeten Seyyid Bedreddin Baba Veli (Yirminci 'Asırda Zekâ, 1328: 245) ile Üç Şehitler Tekkesi, Boğazkesen Tekkesi ve Deniz Abdal Tekkesi gibi isimler de verilmiştir (Koca, 2000: 45). Fatih Sultan Mehmed İstanbul kuşatması sırasında otağını burada kurmuş, fethin müjdecisi olan ilk dualar burada yapıldığı için mezkûr mahallenin ismi "Dua Meydanı" olarak da anılmaktadır (Gören, 06.11.2012). Hâdikâtü'l-Cevâmî'de tekkenin yeri konusunda "Şehitlik isimli mahaldeki dağın tepesinde" ifadesi yer almaktadır (Ayvansarâyî, 2001: 530-531). Burası tarih boyunca İstanbul'daki Bektaşî tekkelelerinin en önemlilerinden biri olmuştur. Rumelihisarı'yla birlikte yapımına başlanılan tekkenin (Freely, 2003: 124) İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmed'in desteğiyle inşası tamamlanmıştır (Dwight, 1915: 390).

Skarlatos Byzantios, XIX. yüzyılın ikinci yarısında tekkenin bulunduğu yerle ilgili şunları yazmaktadır: "Bebek'ten buraya kadar olan yokuşlu sahilde Osmanlı mezarları gözükmekte, birçoklarının mermer taşları üzerine isimleri altınla yazılmış. Buraya, dev kayalar olduğundan Kayalar Mevkii deniliyor. Buradaki mezarlık Osmanlılar için kutsaldır, çünkü Asya'dan buraya geçen ve şehit düşen ilk Osmanlılar yatmaktadır. Bu nedenle Hisar'a yakın olan tekkeye Şehitler tekkesi denilmektedir." (Saraç, 23.09.2011). Tekkenin yapımı sırasında üzüm bağlarının bulunduğu çevredeki araziler de padişah tarafından tekke mensuplarına verilmiştir (Birinci, 2001: XLI).

Tekke haziresinde 1451 ve 1455 tarihlerine ait mezar taşları bulunmaktadır. Bunlardan erken tarihli olanı Şeyh Bedreddin'e (Laqueur, 1997: 11, 163)², diğeri ise Saka Baba'ya aittir (Koca, 2000: 45; Koca, 2005: 186). Tekkenin kurucusu olan Şeyh Bedreddin, İstanbul'un fethi öncesi Akşemseddin ile birlikte buraya gelmiş ve İstanbul'un fethi hazırlıklarına iştirak etmiştir. Soyu Hz. Hüseyin'e kadar ulaşmakta olan Şeyh Bedreddin'in kabri başında dört terkli Elifi tac bulunmaktadır (Koca, 2000: 45; Koca, 2005: 186; Birinci. 2001: XXXIX-XL).

Fatih Sultan Mehmed, şehitliğin bulunduğu bölgeyi Şeyh Bedreddin ve ailesine vererek şehit yeniçerilerin "Çerağlarını uyandırması ve boğaza gözcülük yapmaları" görevlerini vermiştir. Keza buradaki mezar taşları Şeyh Bedreddin'in Bayramî tarikatına mensup olduğunu, ancak Osmanlı ordusunun belkemiğini oluşturan Yeniçerilerin Bektaşî tarikatına mensup olmalarından ötürü tekkenin zamanla Bektaşîliğe geçtiği anlaşılmaktadır. Şehitlik tekkesi XVI. yüzyılın başlarında Sultan II. Bayezid döneminde Bektaşîliğin merkezi olan Hacı Bektaş Veli tekkesine bağlanmıştır. Böylece o dönemden itibaren Şehitlik tekkesinde görev yapan şeyhler merkez tekke şeyhinin önerisiyle belirlenmiştir (Işın, 1994: 133). Bununla birlikte tekkenin XVI-XVIII. yüzyıllar arasındaki faaliyetleri hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Eldeki kayıtlar XVIII. yüzyıldan itibaren meydana gelen gelişmelere ışık tutmaktadır.

Şeyh Ali Baba Vakfiyesi

Şehitlik tekkesinin bilinen en eski postnişini XVIII. yüzyılın ortalarında tekkenin başında bulunan Bektaşî Şeyh Ali Baba'dır. Onun mezarındaki "*tarik-i abdalardan Ali Baba*" ifadesi o dönemde Rum abdalları geleneğinin Bektaşî kültürü içerisinde canlılığını koruduğunu göstermektedir (Işın, 1994: 135; Muslu, 2003: 505).

Şeyh Ali Baba (ö.1771), Temmuz 1764 tarihinde Şehitlik tekkesinde bir de vakıf tesis ederek mütevelliliğine Derviş İsmail bin Mehmed getirmiştir (VGMA, Defter nr. 627, s.44). Bu itibarla kurulan vakıf tekkenin faaliyetlerini kolayca yürütmesine ve varlığını devam ettirmesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca tekke uzun yıllar Ali Baba'nın ismiyle anılmıştır³.

Şeyh Ali Baba tarafından vakfedilen mülkler şunlardır:

1. *Arsa*: Rumelihisarı'nda Şehitlik olarak bilinen mahalde bir tarafı ağaçlık, Ali Beşe tarlası ve Sabankeşoğlu yeri, bir tarafı ormana eklenen yol, bir tarafı içinde mezarlık bulunan parça orman ve yeni bağ ile çevrilidir. Burası Sultan Bayezid-i Veli vakfına mukâtaa-i kadime ile bağlanmıştır.

2. *Bina*: Şeyh Ali Baba'nın tasarrufunda, üzerine mütevellî izniyle ve kendi mülkü olmak üzere yine kendi geliriyle yaptırdığı bir meydan odası, bitişiğinde bir kahve odası, iki sofa ve yine bitişiğinde bir oda ve altında kiler, kömürlük, sundurma, büyük köşk, ahşap küçük köşk, küçük oda, iki tuvalet ve müstemilat-ı saireye sahip Bektaşî zaviyesi.

3. *Bağ ve Ağaçlık*: Zaviyenin karşısında Sultan Bayezid-i Veli Vakfına mukâtaa-i kadîme ile bağlanmış, ancak Şeyh Ali Baba'nın tasarrufunda bulunacak olan deniz tarafında, bir tarafı yol ile bir tarafı ormanlık, bir tarafı kale duvarı, mezarlık ve yol ile çevrili tahminen üç dönüm miktarı arsa üzerinde müteveli izniyle şeyhin kendi malı olarak dikip yetiştirdiği üzüm bağı ve ağaçlık (VGMA, Defter nr. 627, s.44).

Vakıf şartları ise şöyleydi:

1. Zaviye ile onun eklentileri ve geliri, ayrıca vakfın tevliyeti Şeyh Ali Baba hayatta oldukça ona meşrut olacaktı.

2. Şeyh Ali Baba'nın vefatından sonra adı geçen zaviye, bağ gelirleri ve vakıf tevliyeti onun evlat ve torunlarından erkek olanlarının Bektaşî tarikatına bağlı olanlara meşrut olacaktı.

3. Şeyh Ali Baba'nın soyu kesilir ise adı geçen zaviye, ağaçlık ve bağ, Hacı Bektaş-ı Veli evladından olup da Hacı Bektaş Veli tekkesinde seccâdenişin olan efendilerin arzıyla; Bektaşî fukarâlarından ve sâlih kimselerden, dervişlerin eğitimi-ne kadir ve oturacak bir yere muhtaç birine tevcih olunacaktı. O kişi zaviyede kalıp vakıf mallarına ve tevliyetine mutasarrıf olarak vakıf şartlarını yerine getirecekti.

4. Bu şartlara uyulması mümkün olmaz ise vakıf mutlaka Müslüman birine meşrut olacaktı (VGMA, Defter nr. 627, s.44).

Vakıf emlakının bir kısmı Sultan Bayezid-i Veli vakfına mukâtaa-i kadîme ile bağlanırken diğer bölümleri vakfı kuran Şeyh Ali Baba tarafından şahsi mülkü olarak bırakılmıştır. Vakfın kuruluşu sırasında Şeyh Ali Baba vakıf şartlarına göre müteveliye teslim etmiş, müteveli de sorumluluğunu üzerine almıştır. Böylece tasdik işlemleri yapıldıktan sonra vakıf şartları müteveli huzurunda okunmuş ancak vakıf arazisi üzerindeki bina ve ağaçlığın Şeyh Ali Baba'nın tasarrufuna geri döndürülmesinde sorun yaşanmıştır. Şeyh Ali Baba bu konudaki muteber kitaplarda nakledilen bilgilere dayanarak vakıf arazisi üzerindeki bina ve ağaçların vakfiyetinin sahih ve caiz olmadığını belirterek mütevellinin kabz eylediği bina ve ağaçları vakıf şartlarında da belirttiği üzere kendi mülküne alacağını söylemiştir. Buna karşılık müteveli Derviş İsmail bin Mehmed, İmam-ı Rabbani Muhammed bin Hasanü's-Şeybânî'nin bu konudaki görüşünü delil getirip vakf olunan arazi üzerindeki bina, ağaçlık ve sairin başkasına vakfedilmiş olsa bile her ikisinin mutlaka hayırda birleştirilmesi gerektiği, bu sebeple vakfın sahih olduğunu, bu mülklerin Şeyh Ali Baba'ya geri döndürülmesine ihtimal kalmadığını söyleyip vakıf arazisi üzerindeki mülkleri teslim etmekten imtina etmiştir (VGMA, Defter nr. 627, s.44).

Bu şekilde Şeyh Ali Baba ve mütevellî Derviş İsmail'in birbirlerine hasım olmaları ve her biri ayrı fikirde bulunmaları karşısında Mahmud Paşa mahkemesi hakimi Numan Efendi vakfın sıhhatine hükmetmiştir. Vakfın kurucusu Şeyh Ali Baba tekrar söz alıp itirazda bulunarak İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin mezhebine göre vakfın sıhhatine lüzum olmadığını belirtip vakıftan geri dönmeyi istemiştir. Ancak mütevellî vakfın kurucusunun vakıf gelirlerini kendisine şart etmesi durumunda dahi İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakfın sıhhatinin aranılmasında lüzum olmadığını, bu zatların görüşleri doğrultusunda hüküm verilmesini rica etmiştir. Nihayetinde Numan Efendi, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerini nazar-ı itibara alarak vakfın lüzumuna hükmetmiş ve vakfın sahih olduğuna dair yazıyı imzalamış, böylece vakfın kuruluşu tamamlanmıştır (VGMA, Defter nr. 627, s.44-45; Vakfiye sureti için *Belge I'*e bakınız).

Şehitlik tekkesi kurulan vakıf sayesinde yıllarca müdavimlerine ve misafirlerine hizmet vermeyi sürdürmüştür. Ancak tekkede Bektaşî geleneğinin dışına çıkılarak Erbâbiye değil evladiye usulü benimsenmiştir. Ancak postnişinlik babadan oğla devir yoluyla aktarılmaktan ziyade yine gelenek ve göreneğe uygun olarak seyr-i sülûk ile olmuştur. Bu cümleden olarak Şehitlik tekkesiyle ilgili bir diğer husus postnişinlerin mücerred (bekar) olan dedebabalara bağlı kalmalarıydı (Koca, 2005: 189). Ali Baba'dan sonra tekkede Abdülbaki Baba (ö. 1753), Hisarlı Seyyid Ahmed Baba (ö. 1783) ve Mazlum Mustafa Baba (ö. 1812) şeyhlik yapmışlardır (Birinci, 2001: XLI, XLII; Işın, 1994: 135).

XIX. yüzyılın başlarında hazırlanan tekke ve zaviye defterinde Şehitlik tekkesinin Bektaşîliğe bağlı olarak faaliyet gösterdiği açıkça belirtilmiştir (BOA, EV.HMH, Defter nr. 8203, varak 1b) 1812 yılında şeyhlik görevini Mahmud Baba devralmış, onun şeyhliği döneminde Şehitlik tekkesi Sultan II. Mahmud tarafından kapatılmıştır.

Bektaşîliğin Yasaklanması ve Şehitlik Tekkesinin Yıkıtılması

Bektaşîlik XIX. yüzyılın başlarında büyük bir darbe almıştır. Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra 8 Temmuz 1826 tarihinde İstanbul'da toplanan meşveret meclisinde alınan kararlar ve hemen ardından yayınlanan bir fermanla Bektaşîlik yasaklanmıştır (BOA, HAT, 290/17351; Esad Efendi, 1243: 213; Ahmed Cevdet Paşa, 1309-XII: 182; Ahmed Lütfi Efendi, 1290-I: 151). Yasak ilk olarak İstanbul'da uygulanmış, buradaki Bektaşî tekkeleri yıkılırken içlerinde bulunan Bektaşî şeyh ve dervişleri ilmiye mensuplarının yoğun olduğu bölgelere sürgün edilmişlerdir (Bazı sürgünler için bkz. BOA, C.ZB, 34/1680; C.ZB, 17/843; BOA, HAT, 512/25094-D,E,F,G; BOA, HAT, 290/17351; BOA, C.DH, 125/6218; Esad Efen-

di, 1243: 211-212; Ahmed Cevdet Paşa 1309-XII: 182-183; Ahmed Lütfi Efendi, 1290-I: 151-152). Bu uygulamadan nasibini alanlardan biri de Şehitlik tekkesidir.

İstanbul'daki Bektaşî tekkelerinin kapatılması ilmiyeden temayüz etmiş kişiler ile kapıcıbaşılıktan gönderilecek memurlardan oluşan bir heyet tarafından gerçekleştirilecekti. Buna göre heyet varacağı tekkeyi gizlice basacak, tekkede bulunan şeyh ve müridleri tutuklayarak tekkenin kapılarını mühürleyecek, tutuklanan tekke mensupları cephaneye götürülüp hapsedileceklerdi (BOA, HAT, 500/24493; BOA, HAT, 293/17453). Şehitlik tekkesinin kapatılması için İçelli Ahmed Paşa kethüdası Osman Ağa görevlendirilmiştir (BOA, HAT, 500/24493).

Osman Ağa'nın riyasetinde 10 Temmuz 1826'da Şehitlik tekkesine gelen görevliler o sırada tekke şeyhi bulunan Mahmud Baba'yı ve yedi dervişini tutuklayıp itikat yoklamasından geçirmişler, bunların ehl-i sünnetten olduklarını söylemeleri⁴ Kütahya'ya sürgün edilmelerine engel olamamıştır (Esad Efendi, 1243: 211; BOA, HAT, 502/24676)⁵. Ayrıca tekkedeki Seyit Ali, Derviş Hasan, Demir Osman, Seyyid Mehmed Sâlih, Derviş Hüseyin ve Derviş Ali dine aykırı hareketlerde bulundukları ileri sürülerek Kayseri'ye sürgün edilmişlerdir (*Kayseri Şer'îye Sicili*, nr. 193, s.99).

Sürgün edilen Bektaşîlerin dinî emir ve yasaklara uymaları, kötü hâl ve davranışlarının önlenmesi, dahası Sünnileştirilmeleri için sürekli denetim altında tutulmaları istenmişti. Bu itibarla Şehitlik tekkesinden sürgün edilen Mahmud Baba ve dervişleri 1832 yılına kadar sürgün yerlerinde kalmışlardır. Bununla birlikte Mahmud Baba'nın üzerindeki Bedreddin Baba tekkesi şeyhliği payesine de son verilmiştir (BOA, MAD, 9766, s.339).

Öte yandan Mahmud Baba, toplantılarına katıldığı ve üyeleri ile arkadaşlık ve dostluk yaptığı Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi mensuplarının da Bektaşîlik suçlamasıyla sürgün edilmelerine sebebiyet vermiştir⁶. Bu kişilerin sürgün edilmeleri için Şeyhülislam yazdığı yazıda “dinî emirlere dikkat etmeyip Bektaşîlerle görüşmek ve onlarla dostluk etmek, böylece onlara meyletmış olmak” suçlamasında bulunmuştur. Buna “zamane Bektaşîliği yoluna saptıkları” hükmünü de eklemiştir. Dolayısıyla cemiyet üyelerinin sürgün edilmelerinin önemli bir sebebini Bektaşî şeyhi Mahmud Baba ile irtibat halinde bulunmaları teşkil ediyordu (Mahmut Cevat, 2001: 62-63; İnal, 1969: 115-116).

Şehitlik tekkesinin ana binası yıktılırken (BOA, EV.HMH, Defter nr.8367, v.15b; Ayvansarayî, 2001: 531; Farlane, 1850-I: 300), tekkenin sekiz dönümlük bağı olduğu ve bunun beş dönümünün Mahmud Baba tarafından tekkeye vakfedildiği anlaşılmıştır⁷. Tekke mallarının vakıf olanlarının ilgili vakfa, mülk olanlarının ise varislerine verilmesi uygun görüldüğünden bu sekiz dönümlük tarla ve bağın beş dönümü Sultan Bayezid Veli vakfına, kalanı mülk olarak Mahmud Baba'nın varislerine bırakılmıştır (BOA, MAD, 9766, s.339). Tekkeye ait beş odalı eve de dokunul-

mamıştır (BOA, MAD, 9766, s.339; BOA, MAD, 9731, s.406-407; *Kayseri Şer'iyi Sicili*, nr. 193, s.99; Koca, 2000: 45). Zira geride kalan şeyh yakınlarının durumu önemliydi. Bunların büyük çoğunluğunun yıkılan tekke yakınlarındaki binalarda ikametlerine izin verilmiştir. Şehitlik tekkesinde de daha önce ölen şeyhin hanımı, kız kardeşi ve üç küçük kızının ikameti için yıkılmayıp bırakılan beş odalı hane bu kişilere terk edilmiştir (BOA, MAD, 9731, s.407; BOA, MAD, 9766, s.339).

Sultan II. Mahmud'un saltanatı sona ermeden Bektaşilere karşı uygulanan bu sert politika yavaş yavaş yumuşamış, hatta sürgüne gönderilen Bektaşiler affedilmeye başlanmıştır. Sürgün edilen Bektaşilerin affedilebilmeleri itikadın düzelmesi ya da Nakşi olunması ön koşuluna bağlanmıştır. Kütahya'ya sürgün edilen ve burada 6 yıl kalan Şehitlik tekkesi şeyhi Mahmud Baba'nın affi için girişimde bulunulmuştur. Yapılan başvuruda şeyhin Bektaşilikten vazgeçerek Nakşi tarikatına bağlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca şeyhin acınacak bir halde olduğu ve merhamet gösterilerek affedilmesi isteği sadrazam tarafından padişaha iletilmiştir⁸. Bunun üzerine Sultan II. Mahmud, Mahmud Baba'nın son durumunun Nakşi şeyhler tarafından incelenerek çıkan sonuca göre hareket edilmesini emretmiştir. Böylece Nakşi şeyhler tarafından hali incelenen Mahmud Baba, Şeyhülislamın da onayıyla 1832 yılında affedilerek salıverilmiş ve tekrar İstanbul'a dönmesine müsaade edilmiştir (BOA, HAT, 502/24676; Uzunçarşılı, 1932: 156-157). Ancak bu defa Mahmud Baba, Bektaşî değil Nakşi şeyhi olarak şehre dönmüştür.

Mahmud Baba'nın Nakşi Şeyhliği ve Tekkenin Tekrar Açılması

Nakşi icazeti de alan Mahmud Baba, İstanbul'a döndükten sonra Şehitlik tekkesini tekrar kurma çalışmalarına başlamıştır. Kısa zaman içinde Şehitlik tekkesi Mahmud Baba'nın ve biraderi Ali Baba'nın gayretleriyle yeniden inşa edilmiştir (BOA, HAT, 502/24676; Mehmed Süreyyâ, 1996-III: 909). Tekke bu hizmetinden olsa gerek Mahmud Baba'nın adıyla anılmaktadır (BOA, İ.DH, 125/6395). Ancak tekke Bektaşilik resmi olarak yasak olduğu için Nakşi tekkesi adı altında açılabilmiş ve faaliyetlerini en azından Sultan II. Mahmud'un saltanatının sonuna kadar bu adla sürdürebilmiştir⁹. Sultan II. Mahmud bir gün uğradığı Şehitlik tekkesinde Mahmud Baba ile karşılaşmıştır. Padişahın "Ben buradaki babaları sürmüş ve hiç bırakmamıştım. Sen nasıl kaldın?" sorusu üzerine Mahmud Baba, "Efendim kulunuzu tohumluk olarak alıkoydular." cevabını vermiştir. Bu cevap Sultan II. Mahmud'un hoşuna gitmiş olacak ki Mahmud Baba Sultan'ın iltifatına nail olmuştur (Uzunçarşılı, 1932: 157; Yıldırım, 1976: 227).

Sultan II. Mahmud'un ölümünün ardından hükümdar olan Sultan Abdülmecid döneminde Bektaşiler üzerindeki takip ve baskılar daha da azalmıştır¹⁰. O kadar ki Sultan Abdülmecid, Bektaşî olduğu rivayet edilen annesi Bezm-i Âlem Sultan'ın etkisiyle tekkelerin açılmasına göz yummuş (Noyan, 2002: 4; Noyan, 2003: 85), Şe-

hitlik tekkesine de birkaç defa hediye göndermiştir (Ahmet Rıfıkı, 1328: 125). İlave olarak Sultan Abdülmecid, Balta Limanı'nda oturan kızını görmeye giderken iki defa bu tekkeyi ziyaret edip Mahmud Baba'ya iltifat olmak üzere oğlu Nafi Efendi'ye ilmi paye vermiştir. Ayrıca medreseye alınan ve zamanla unvanı Halep mollalığına kadar yükselen Nafi Baba da, zaman zaman padişahı ziyaret etmekten geri durmamıştır (Pakalın, 2008: 3; Gövsa, 272). Dahası 1846 yılında tekkeye devlet hazinesinden yardım ayrılmıştır (BOA, İ.DH, 125/6395; BOA, HR.MKT, 13/29).

Mahmud Baba'nın faaliyetleri Şehitlik tekkesi ile de sınırlı kalmamış, ondan icazet alan pek çok Bektaşî şeyhi farklı bölgelerdeki tekkelerde görev alıp Bektaşîliği temsil etmişler, yine onun talebesi olan bazı şahıslar önemli memuriyetlerde bulunmuşlardır¹¹. Güzel konuşan ve hazır cevap bir şahsiyet olan Mahmud Baba tekke şeyhliğini biraderi Ali Baba ile müşterek olarak sürdürmüş (BOA, EV.MKT, 591/110), 1860 yılında vefat edinceye kadar tekkesinde ikamet etmiş ve cenazesi de tekke mezarlığına defnedilmiştir (Mehmed Süreyyâ, 1996-III: 909). Onun Nafi Efendi'den başka Ferhunde ve Şevkiye isminde iki de kızı vardı (Birinci, 2001: XLI-II).

Şehitlik Tekkesinde Nafi Baba Dönemi (1860-1912)

Mahmud Baba ve biraderi Ali Baba'nın vefatlarından sonra Şehitlik tekkesi şeyhliğini oğulları müderrislerden Mehmed Nafi Baba ve Ahmed Baba müştereken devralmışlardır (1860)¹². Ancak tekke daha çok Nafi Baba'nın tasarrufunda olup onun ismi etrafında şekillenmiştir. 1869 yılında tekkedeki dervişler ve bölge halkı tarafından Nafi Baba'nın müştereki Ahmed Baba'yı tekkeden atıp uzaklaştırdığı, vakıf hazinesinden tahsis edilen erzak ve yemek parasını kendi nefesine harcayıp Ahmed Baba'ya, tekkeyi ziyaret eden misafirler ile dervişlere ikramda bulunmadığı yolunda bir şikayet vaki olmuştur. Bu şikayette dervişler ve ahali, Nafi Baba'nın güvenilir bir kişi olmadığını; birtakım kötü hareketleri, hâl ve tavırları sebebiyle şeyhliğe layık bulunmadığını belirterek emniyet ettikleri Ahmed Baba'nın tekkede iskan edilmesini istemişlerdi. Sonuçta olayı araştırması için tayin edilen vakıf müfettişinin yapmış olduğu soruşturma neticesinde Nafi Baba'nın belirtilen eylemleri gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Olayı inceleyen meclis-i meşayih, Nafi Baba ile birlikte Ahmed Baba'nın da tekkede ikametine; ayrıca üçe taksim edilen tekke gelirinin bir hissesinin Nafi Baba'ya, bir hissesinin Ahmed Baba'ya, kalan bir hissesinin de yemek masrafı olarak fukarâ ve dervişlere verilmesini uygun görmüştür (BOA, EV.MKT, 591/110).

Tam ismi Mehmed Abdünnafi olan Nafi Baba 1834 tarihinde Şehitlik tekkesinde dünyaya gelmiştir. Ulum-ı ibtidaiyeyi ve dinî ilimleri Silivri Müftüsü Sadık Efendi, Adanalı İsmail Efendi ve Fatih Camii Dersiâmlarından Musa Kazım Efendi'den tahsil etmiştir. 27 Temmuz 1846'da kendisine İbtida-i Hariç İstanbul

Müdürrisliği tevcih edilip 19 Mart 1855 tarihinde seksen kuruş müderris maaşı bağlanmıştır. İlmi payesi giderek yükselen Baba'ya sırasıyla 10 Ekim 1871'de Mûsıla-i Süleymaniye müdürrisliği ve 4 Şubat 1908'de mahreçten Halep Mevleviyeti verilmiştir. Ancak 23 Ocak 1909 tarihinde mevleviyet görevine son verilmiştir (Albayrak, 1980-I: 92-93; Birinci, 2001: XLIV).

Babasının ardından şeyhlik makamına geçen Nafi Baba, Hacı Bektaş Veli tekkesine giderek burada kendisine merasimle halifelik verilmiş, böylece Tûrabi Ali Baba'nın halifesi olup irşad hizmetine başlamıştır (*Yirminci 'Asırda Zekâ*, 1328: 245). Nafi Baba, Arapça ve Farsça'yı okuyup yazmanın yanı sıra İngilizce ve Fransızca da öğrenmiştir (Üçok, 2002: 426; Birinci, 2001: XLIII-XLIV). Bazı mutasavvıfane ve aşıkane şiirleri olduğu da rivayet edilmektedir (*Yirminci 'Asırda Zekâ*, 1328: 245).

Nafi Baba'nın uzun süren şeyhlik yıllarında Şehitlik tekkesi en önemli ve faal dönemini yaşamış (Albayrak 1996: 149), özellikle II. Meşrutiyet'in ilanıya Sultan Reşad döneminde en parlak devresine girmiştir. Onun bu yoğun faaliyetleri ve yaşadığı devrin en önemli Bektaşî şeyhi olması münasebetiyle Şehitlik tekkesi o dönemin kayıtlarında "*Nafi Baba tekkesi*" olarak anılmakta (*Mecmû'a-i Cevâmî'*, 1304: 74; Galitekin, 2003: 255), ayın günü olarak ise Perşembe gösterilmektedir (Galitekin, 2003: 249). Brown 1868 tarihli eserinde Şehitlik tekkesini Melamiliğe bağlı olarak göstermektedir (Brown, 1868: 175).

Nafi Baba döneminde tekke bağları ve hayvanlarıyla bölgedeki tüm halka hizmet etmekteydi. Dönemin Rumelihisarı halkı tekkeden hizmet almaya o denli alışmışlar ki zamanla şöyle bir latife yerleşmiştir: "Rumelihisarı sakinleri pek çalışmayı sevmezler, yemek pişirmeye üşenirler, zira keşkek yemek için Halim Paşa'ya, aşure yemek için ise Nafi Baba'ya giderler." (Gören, 06.11.2012).

Nafi Baba döneminin en eski ve yaşlı Bektaşî babası olması sebebiyle "*Halife-i Kadîm*" namıyla yâd edilirdi. Sultan II. Abdülhamid ile zaman zaman görüşen Nafi Baba devlet ricalinden ileri gelen pek çok kişiyi irşad etmişlerdi (*Yirminci 'Asırda Zekâ*, 1328: 245). Bununla birlikte Nafi Baba'nın şeyhliği döneminde Şehitlik tekkesi, şeyhin meşrutiyet yanlısı olması münasebetiyle Jön Türklerin toplantı yeri haline gelmiştir (Vatin-Zarcone, 1999: 152). Bu toplantılar sırasında tekkeye gelip gidenler arasında Esad Toptani Bey, Mabeynci Emin Bey ve Sultan II. Abdülhamid'in başyaveri Fehim Paşa da bulunmaktaydı (Noyan, 2002: 179). Yine Karikatürist Cem, şair ve müzisyen Nasuh Bey ile İstanbul polis müdürü Halil Bey'in sık sık gelip gittiği, kısaca devlet adamları ve saray mensuplarının rağbet gösterdikleri bu tekkenin en önemli müdavimlerinden biri de Filozof Rıza Tevfik Bey'di (TİTE, Kutu nr.64, Belge nr.221; Artemel, 2005: 14).

II. Meşrutiyet'in ilanından iki yıl kadar sonra erkan-ı harbiye başkanı İzzet Paşa maiyetinde Sultan Reşad'ın baş yaveri Hurşit Paşa ve pek çok yüksek rütbeli zabıt olduğu halde Nafi Baba'yı ziyarete gelmiş, hatta hep birlikte yemek yiyip resim çektirmişlerdi. Bu ziyaret Nafi Baba'nın şahsında Bektaşilerin meşrutiyete ve askeri erkana karşı müspet bakışlarının devam ettiğini göstermekteydi (Muhibbân, 1328-12: 1; Ergin 1977: 234). Zira bu ziyaret sırasında Hurşit Paşa tekkeye girişinde *"Tozlu çizmelerle odaya girmek münasip olmayacak, çıkaralım."* deyince Nafi Baba *"İslamiyet'in namusunu izhar, hilafet makamının binasını imar maksadıyla çalışan hürriyetperver askerlerimizin çizmelerindeki tozlar, toz değil bizim gibi bilcümle muhibban-ı meşrutiyetin tütüyâsıdır."* karşılığını vermiştir. Hatta bu ziyaret sırasında Nafi Baba, Rufai tarikatından Osman Fevzi'ye yazdırdığı nutkunu okutmuştur (Osman Fevzi, 1328: 70-71; Kılıç, 2009: 73; Birinci, 2001: XLIV).

Osman Fevzi bu olayı Muhibbân'da yayınlanan "Aynen" isimli yazısında detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Buna göre Osman Fevzi uzun zamandır ziyaret etmek istediği Nafi Baba'yı görmek için Şehitlik tekkesine gitmiş, görüşme sırasında Nâfi Baba ona sanki kırk yıldır tanışıyorlarmış gibi sıcak ve içten davranmıştır. Ayrıca Nafi Baba o gün çok neşelidir. Osman Fevzi'ye üç aydır bölgede askerin nişan talimi yaptıklarını, bu talimin yakında biteceğini, rütbeli askerlerin talimi teftiş ettikten sonra tekkede bir veda yemeği yiyeceklerini söyleyip kendisinin onlara birkaç söz söylemeyi arzu ettiğini ancak buna kudretinin olmadığını, bu sebeple birlikte bir konuşma metni hazırlayıp okumasını rica etmiştir. Osman Fevzi bunu kabul etmiş, ancak İbrahim isimli bir derviş söze karışarak onun çok mahcup olduğunu, okuyamayacağını, ama yazması durumunda kendisinin okuyabileceğini belirtmiştir. Nafi Baba *"Hanginiz yaparsanız yapın."* deyip nutku yazdırmaya başladığında Osman Fevzi onun kudreti karşısında şaşırmıştır. O sırada daha nutkun yazılması bitmeden silah sesleri gelmeye başlayıp askerin yakında olduklarını haber vermiştir. Gelen askeri erkânı baba ve dervişlerle tekke kapısında karşılayıp içeri almışlar, hatta Nafi Baba da içerde onları ayakta karşılamıştır. Yirmi dakika sonra ise piyade tarzında yüz yetmiş zabitten oluşan bir bölük vatan şarkıları söyleyerek tekkeye yaklaşmışlar ve tekkenin dışında silahlarını bırakarak içeri girmişlerdir. Daha sonra yemek odalarına geçilmiş, Nafi Baba'nın askeri erkan ve paşalar ile otururken resmi alınmış, Hurşit Paşa'nın askerliğe ait birkaç sözünden sonra Nafi Baba'nın Osman Fevzi'ye yazdırdığı nutku, dervişlerden İbrahim Efendi tarafından okunmuştur. Bu nutukta Nafi Baba askeri övmekle kalmıyor halkı II. Abdülhamid'in *"hain ve müstebid"* yönetiminden kurtardıkları, esaret zincirini kopardıkları için onlara teşekkür ediyordu. Ayrıca askerden millet-i Osmaniye'yi birlik içerisinde ve dünyayı hayrette bırakacak bir şekilde başarıya ulaştırmaları isteğinde bulunmuştur. Buna ilave olarak talimgah müdavimlerinden Ömer Lütfi Efendi ile talimgah kumandanı Cemil Bey birer konuşma yapmışlar, bu arada üç defa *"Padişahım çok yaşa!"* duası ve orada kabri bulunan şehitler için Fatihalar okunmuştur (Osman Fevzi, 1328: 70-71).

Bu dönemde tekkenin yabancı ziyaretçileri de olmuştur. Mesela XX. yüzyıl başlarında Dwight ve Hasluck burayı ziyaret edip tekkenin faaliyette olduğunu görenler arasındadır (Dwight, 1915: 390; Hasluck, 1928: 20).

Nafi Baba, 1870 yılında Robert College'in kuruluşuna ön ayak olmuş, tekkenin bazı arazilerini buraya devrederek okulun kurucu heyetinde yer almıştır (Koca, 2005: 189; Artemel, 2005: 12-15). Kolejin inşası sırasında ise yaşanan kuraklık nedeniyle su bulunması konusunda zorlanılırken tekke'deki dervişler kolej mensuplarını birlikte yağmur duasına çağırmışlar, ertesi gün yağın sağanak yağışla birlikte okul inşasını için gerekli su temin edilmiştir (Gören, 06.11.2012). Ayrıca Baba, İstanbul dışında da Bektaşiliği yaymaya çalışmış, örneğin Edirne ve Tekirdağ bölgesindeki Gülşeni, Bedreddini ve Babaileri Bektaşiliğe bağlamak için yoğun bir çaba göstermiştir (Koca, 2005: 187). İstanbul tekkeleri nüfus vukuatı defterinde Nafi Baba döneminde tekke'de baba ve dervişlerden 16 kişinin ikamet ettiği tespit edilmektedir (Galitekin, 2003: 385-586). Yine bu dönemde tekkenin girişinde büyük bir sarnıç ve üzerinde kuğuların yüzdüğü şirin bir havuz bulunmaktaydı (Koca, 2005: 189).

Ahmed Sâfi Bey, Nafi Baba hakkında, "*Nafi Baba'yı tanırım. İlmi olmamakla beraber konuşkan, esprili, hazır cevap bir adamdır. Hasan Baba ve Hacı Zikri ve saire ile de aşinalığımız vardır. Bunlardan cümlesi ehl-i işrettir. İçki içilmesi şeriat-ı Muhammediye de memnudur. Evvelâ şarap içmek ve menhiyyât-ı irtikâb eylemek hangi tarikte vardır.*" şeklinde eleştiri de bulunmaktadır (Yücer, 2003: 504). Oysa Tarihçi Ahmet Lütfi'ye göre Mahmud Baba, irfan ehli ve maneviyat sahibi, kâmil bir mürşitti (Düz-lü, 2008: 194-196). Son dönemin ünlü şahsiyetleri ve Bektaşî şairlerinden İlhami Bey, Nazmi, Selman Cemali Baba, Kürâ, Ramî¹³, Yalvaçlı Tevfik Baba ve Ruhî Bey Baba onun icazet verdiği müridlerindendi (Sadettin Nüzhet, 1930: 43, 310, 319; Birinci, 2001: XLIV; Soygyer, 2005: 89). Yine Kumkapı baş komiseri Ali Rıza Efendi Nafi Baba'nın muhibbanındandı (Haskan, 1996: 111). Nafi Baba'nın sade bir yaşamı olup başına mukavvadan ferahi giyerdi (Üçok, 2002: 264).

Nafi Baba elli iki yıl Şehitlik tekkesinde hizmet verdikten sonra Haziran 1912'de vefat etmiştir. Onun vefat tarihi sohbetlerine katılan Hüseyin Kâmi tarafından;

*Dem gelüb hâtif-i gaybî dedi Kâmi târîh
Aldı Nafi Baba'yı saki-i Kevser yanına*

şeklinde düşürülmüştür. Ebced hesabına göre bu mısralardaki harflerin sayıya toplamı şeyhin vefat tarihine tekabül etmektedir (Banarlı, 1971-I: 148)¹⁴. Nafi Baba'nın Neşet Hanım isminde eşi; Mahmud Cevat, Şir Ali ve Abbas Baba'dan başka Fatma Hayriye isminde bir de kızı bulunduğuna tespit edilmektedir (Birinci, 2001: XLVI-XLVII).

Nafi Baba zeki ve bilgili olduğu kadar nüktedan, hoşsohbet, kısaca nevi şahsına münhasır bir şahsiyetti. Onun sözleri ve nükteleri dilden dile dolaşırdı. Bunlardan biri zamanımıza kadar anlatıla gelmiştir. Buna göre Nafi Baba'ya canlardan biri: "Baba erenler! Bu sene üzüm bereketli oldu ne yapalım?" diye sorar. Nafi Baba, "Oh ne âlâ... Konu komşuya dağıtınız." der. Birkaç gün sonra, "Baba erenler! Konu komşuya dağıttık, bitmiyor. Kütüklerden fişkırıyor." denilince, "Sokaktan gelen geçene verin." cevabını verir. Aradan biraz zaman geçer. Can yine bir gün Nafi Baba'ya sorar, "Baba erenler! Biz dağıttıkça bereketi arttı. Koyacak kap kacak kalmadı. Ne yapalım?" Nafi Baba, biraz düşündükten sonra şöyle cevap verir: "Suyunu sıkın, küplere doldurun, bekleyin, bakalım Allah ne gösterir." (Pakalın, 1946: 263; Birinci, 2001: XLV).

Onun tüm bu kişisel özellikleri beraberinde haklı bir şöhret getirmiş ve hayatına dair ansiklopedilerde bilgiler yer almıştır (*Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, 1946: 271-272; *Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, 1957: 220). Nafi Baba'nın yakınlarından Besim Atalay'ın verdiği şu bilgiler onun kişiliğini ve çevresini tanımak isteyenler için dikkat çekicidir: "*Bizde inkılaptan evvelki Bektaşiliğin son şahsiyeti ve müessesisi olan, din ve ahlâk sistemine hürmet eden, düşünür, bilir, ıslah tarafısi Bektaşî babası yalnız Rumelihsarı'nda bulunan Nâfi Baba merhum idi. Muayyen zamanlarda erkekli kadınlı toplantılarda ahlaktan, felsefeden bahsedilirdi. Gelenler büyük bir kardeşlik ve sevgi havası içinde dağılırdı.*" (Atalay, 1962: 295-296; Birinci, 2001: XLV). Elli üç yıl Şehitlik tekkesinde ayin-i tarikatla meşgul olan Nafi Baba'nın vefatıyla "*zerafet-i kadimenin bir renginin yıkıldığı*" kabul edilmiştir (Yirminci 'Asırda Zekâ, 1328: 245).

Şehitlik Tekkesinde Bir Maarifçi: Mahmud Bey Baba (1912-1921)

Nafi Baba'dan sonra tekkede oğlu Mahmud Bey Baba postnişinliğe geçmiştir. Mahmud Bey Baba 1865 yılında Şehitlik tekkesinde dünyaya gelmiş (BOA, DH.SAİDd, 50/411), iyi bir eğitim almıştır. Keza Fransızca ve İngilizce gibi Batı dillerinin dışında Arapça ve Farsça yazıp konuşabiliyor, hatta Çağatay ve Uygur gibi doğu lisanlarında araştırmalar yapabiliyordu (Birinci, 2001: XLVII; *Yirminci Asırda Zeka*, 1328: 246). 1891 yılında Cemile Sabiha Hanımla evliliğinden biricik çocuğu Abbas Nüzhet Baba dünyaya gelmiştir (Birinci, 2001: XLVIII). 1826 öncesi ve sonrası postnişin olan dedesi "*Büyük Mahmud Baba*" unvanıyla anılırken ona "*Küçük Mahmud Baba*" unvanı verilmiştir (Koca, 2005: 190).

Mahmud Cevat Baba, yirmi yaşında Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemin'de چراغ olmuştur. Ancak 27 Ağustos 1855'te Şura-yı Devlet Dahiliye Kalemî'ne geçip 25 Ağustos 1886'da rütbe-i sâliseye nail olduysa da 12 Mart 1889 tarihinde buradan ayrılmıştır. Ardından üç yıl sonra memuriyet hayatına başlamış olup ilk görev yeri Galata Gümrüğü'nün yolcu salonunda muayene-i kütüp memurluğu idi. Burada yaklaşık 5 ay (19 Kasım 1892-12 Nisan 1893) görev yapmıştır. 13 Nisan 1893'den

itibaren Dersaadet Emtia-yı Dahiliye Gümrüğü'nde kitap muayene memurluğuna devam etmiştir. Birden fazla yabancı dil bilmesinden dolayıdır ki uzun süre (28 Ağustos 1908'e kadar) bu son görevinde çalışmıştır (BOA, MF.MKT, 39/5; BOA, BEO, 111/83808; BOA, BEO, 1283/96163; Birinci, 2001: XLVIII).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra muallimlik, müfettişlik ve müdürlük yılları başlamıştır. 29 Ağustos 1908 tarihinden 13 Mart 1912'ye kadar bir taraftan Maarif Nezareti'nde kütüphaneler müfettişliği yaparken bir taraftan da Ticaret Mektebi'nde İngilizce muallimliği yapmıştır. 1912 yılından itibaren babasından intikal eden post-nişinlik makamını deruhte eden Mahmud Bey Baba, ilerleyen dört yılda yine Maarif Nezareti'ne bağlı Tedrîsât-ı Âliye Dairesi'nde ikinci şube müdürlüğünde bulunmuştur. 26 Ekim 1915'te ise vefat edinceye kadar dönem dönem çalıştığı Dârülfünun Edebiyat Medresesi'nde İngilizce muallimliğine getirilmiştir. Bu arada Ticaret Mektebi'ndeki görevi bir müddet daha devam etmiştir (26 Ekim 1915-7 Ekim 1917). Bir süre (30 Eylül 1918-30 Nisan 1919) Lisan Mektebi müdürlüğü ve Edebiyat Medresesi riyasetin de (3 Aralık 1919-25 Aralık 1920) yer almıştır. Nitekim 1 Mayıs 1919'da başlayan son vazifesi Dârülfünun Edebiyat Medresesi İngilizce öğretmeniyken 22 Nisan 1921 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi tekke haziresine defnedilmiştir (Birinci, 2001: XLVIII-XLIX; Pakalın, 2008: 34-35).

Onun ölümü üzerine dönemin Mevlevî şeyhlerinden Tahirü'l-Mevlevî'nin yazdıkları Mahmud Bey Baba'nın toplum hayatında ve ilim dünyasındaki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Tahirü'l-Mevlevî şeyhin vefatının ardından şöyle yazmıştır: *"Osmanlı âlem-i irfanı yine bir rûkn-i kıymettarını kaybetti ki o kıymetli rûkn, Darülfünun'un ehliyetli müderrislerinden Mahmud Bey idi. Merhum ile Maarif Nezareti'nde müteşekkil Edebiyat Encümeni'nde görüşmüş ve birkaç celsede pek muhlisâne sevişmiş idik. Kendisinin Bektaşî babası, abd-i âcizin Mevlevî dedesi bulunması ve Bektaşilikle Mevleviliğin birleşemeyecek iki meslek bulunması aramızda muhalefet husûlüne mani teşkil edememişti. Çünkü Mahmud Bey, marifet ve fazilet, vukuf-ı hakikat nokta-i nazarından çok yüksek bir zat idi. Şark ve Garb'a şâmil bulunan tebbuat ve malumatı onu indiyat zeminlerinden uzaklaştırmış ve bâlâ-terin bir mevkîe is'ad eylemişti. Diyebilirim ki şimdiye kadar Bektaşilik âleminde o derece fâzıl bir can yetişmemiştir. Rûh-ı revâmî şâd olsun."* (Birinci, 2001: XLIX-L).

Mahmud Bey Baba, ilmi ve faziletiyle bilinmesine rağmen fazla yazı yazan ve eser veren biri değildi. Böyle olmakla birlikte *Maarif-i Umumiye Nezareti Târihçe-i Teşkilât ve İcraatı* adlı eseriyle o, Türk maarifinin ilk tarihçisidir. Alanında ilk olan bu eser hicrî 1338 (miladî 1920) yılında matbaa-i amire tarafından 524 sayfa olarak neşredilmiştir¹⁵.

Mahmud Bey Baba'nın icazet ve halifelik verdiği kişiler arasında Şaban Sırrı Baba bulunmaktaydı. Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyünde dünyaya gelen Şaban Sırrı Baba Trakya bölgesinde Bektaşiliğin yaşaması için büyük çaba sarf etmişti (Koca, 2005: 190).

Şehitlik Tekkesinin Son Şeyhi: Nüzhet Baba (1921-1925)

Mahmud Bey Baba'nın vefatından sonra gönülsüz bir şekilde şehitlik tekkesinin başına oğlu Abbas Nüzhet Baba postnişin olmuştur. Nüzhet Baba babasının vefatı sırasında Lonra'da bulunmaktaydı. İlk babalık merasiminden kaçmış, sonra isteksiz bir şekilde tekkenin başına geçmiştir. Hâl böyle iken 30 Kasım 1925'te diğer tüm tekkelerle birlikte Şehitlik tekkesinin de kapatılmasıyla Nüzhet Baba'nın bu zoraki postnişinliği son bulmuştur (Birinci, 2001: XLVIII).

Renkli bir şahsiyet olan Nüzhet Baba, büyük dedesi Nafi Baba'nın da kurucuları arasında yer aldığı Robert College mezunu olup 1911-1915 yılları arasında Fenerbahçe Spor Kulübü'nde futbol oynamıştır (Dağlaroğlu, 1957: 175-183). Ayrıca bir dönem de milletvekilliği yapmıştır (Koca, 2000: 46; Koca, 2005: 189). Yüksek Ziraat Enstitüsü Beden Terbiyesi Direktörlüğü (Nüzhet Baba, 1940: 4) ile Türkiye Futbol Federasyonu Hakem Komitesi başkanlığı yapan (Nüzhet Abbas, 1937: 3) Nüzhet Baba, son görevi Washington Büyükelçiliği müşavirliğinden 1 Ağustos 1960'da emekliye ayrılmıştır. 8 Ekim 1975 tarihinde vefat eden Baba'nın zengin ve verimli bir yazı hayatı da bulunmaktadır (Birinci, 2001: XLVIII). *Futbolun Kaideleleri* (İstanbul 1937), *Tenis ve Hokey* (Ankara 1940) gibi çeşitli spor dalları hakkında bilgiler içeren eserlerinin¹⁶ yanı sıra Anna Perrott Rose ve Robert Conquest'un birer eserini *Kapımız Açık* (İstanbul 1967) ve *Büyük Tedhiş* (Ankara 1969) isimleriyle Türkçeye tercüme etmiştir.

Bu arada 1925 yılında kapatılan Şehitlik tekkesi yıllarca zamana karşı direnerek ayakta kalmış, ancak 1947 yılında tamamen yıkılmıştır. Bu tarihe kadar tekkenin arazi ve müstemilatı dervişlerden emekli deniz subayı Muhtar Ali Bey ve Cafer Sadık Bey tarafından çiftlik olarak kullanılmıştır (Koca, 2000: 46; Koca, 2005: 189). Tekkenin son postnişinleri 1925 sonrası mücerred (bekar) olmaması nedeniyle Ali Naci Baykal Dede-baba'yı tanımayıp 30 Ocak 1949 tarihinde mücerred babalarca Dede-baba seçilen Mısır'daki Kaygusuz Abdal tekkesi postnişini Ahmet Sırrı Dede-baba'ya bağlı kalmışlardır. Onun 1965 yılında vefat etmesi üzerine ise Nüzhet Baba hiçbir makama bağlanmamıştır. Tekke arazisi bugün Boğaziçi Üniversitesi sınırları içinde olup kullanılma hakkı tamamen üniversite mütevelli heyetine devredilmiş haldedir (Koca, 2005: 190).

Nafi Baba tekkesinden günümüze küçük bir hazire kalmıştır (*Resim 8*). Nafi Baba tekkesinin temelleri çöplüğe dönüşmüş, tekkenin haziresinde yer alan kabirlerin mezar kitabeleri parçalanmış, en az dört yüz yıllık mezar kitabeleri ayaklar altın-

da bırakılmıştır. Oysa Nafi Baba mezarlığında pek çok değerli ilim ve devlet adamı medfundur. Yakın zamanda Günay Kut ve Edhem Eldem tarafından *Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları* isimli bir eser hazırlanarak tekke haziresi kayıt altına alınmıştır. Yapılan bu çalışmada tekke haziresinde 17 babanın, 3 şeyhin, 7 seyyidin, 5 mollanın, 3 çelebinin ve 5 paşanın medfun bulunduğu anlaşılmaktadır (Kut-Eldem, 2011: 110-375).

1970’li yıllardan günümüze kadar Şehitlik tekkesinin ihya edilmesi sürekli gündemde olmuştur. Nafi Baba ailesi, Âli ve Süheyla Artemel ile birlikte bu konuda gönüllü olarak çalışmalara başlamışlardır. Buna Boğaziçi Üniversitesi hocaları da katılmış ancak bir netice alınamamıştır. Her ne kadar son yıllarda Kültür Bakanlığı tekkenin ihyası için bir protokol ve restorasyon projesi hazırlayıp inşaat için fon ayırmışsa da henüz hayata geçirilmemiştir (Gören, 06.11.2012).

Sonuç

Şehitlik tekkesi İstanbul’da açılan ilk Bektaşî tekkelerinden biridir. Fetihden hemen sonra kurulan bu tekkenin bilinen en eski şeyhi Ali Baba’dır. Ali Baba, tekke- de bir vakıf tesis ederek buranın uzun yıllar ayakta kalmasını sağlamıştır. Vakıf tekke ve eklentilerinin dışında üzerinde üzüm bağı ve ağaçlık bulunan bir araziye sahipti. Vakıf arsası Rumelihisarı’nda Şehitlik olarak bilinen mahalde bir tarafı ağaçlık, Ali Beşe tarlası ve Sabankeşoğlu yeri; bir tarafı ormana eklenen yol; bir tarafı içinde mezarlık bulunan parça orman ve yeni bağ ile çevriliydi. Burası Sultan Bayezid-i Velî vakfına mukâtaa-i kadîme ile bağlanmıştır. Bina varlığı olarak bir meydan odası, bitişğinde bir kahve odası, iki sofa ve yine bitişğinde bir oda ve altında kiler, kömürlük, sundurma, büyük köşk, ahşap küçük köşk, küçük oda, iki tuvalet ve müstemilat-ı saireye sahip Bektaşî zaviyesi mevcuttu. İlave olarak zaviyenin karşısında Sultan Bayezid-i Velî Vakfına mukâtaa-i kadîme ile bağlanmış, ancak Şeyh Ali Baba’nın tasarrufunda bulunacak olan deniz tarafında, bir tarafı yol ile bir tarafı ormanlık, bir tarafı kale duvarı, mezarlık ve yol ile çevrili tahminen üç dönüm miktarı arsa üzerinde mütevellî izniyle şeyhin kendi malı olarak dikip yetiştirdiği üzüm bağı ve ağaçlık vardı. Vakıf evladiyet üzere kurulmuştu. Vakfın tevliyeti Şeyh Ali Baba hayatta oldukça ona meşrut olacaktı. Şeyh Ali Baba’nın vefatından sonra adı geçen zaviye, bağ gelirleri ve vakıf tevliyeti onun evlat ve torunlarından erkek olanlarının Bektaşî tarikatına bağlı olanlara verilecekti. Şeyh Ali Baba’nın soyu kesilir ise adı geçen zaviye, ağaçlık ve bağ, Hacı Bektaş-ı Velî evladından olup da Hacı Bektaş Velî tekkesinde seccâdenişîn olan efendilerin arzıyla; Bektaşî fukarâlarından ve sâlih kimselerden, dervişlerin eğitimine kadir ve oturacak bir yere muhtaç birine tevcih olunacaktı. O kişi zaviyede kalıp vakıf mallarına ve tevliyetine mutasarrıf olarak vakıf şartlarını yerine getirecekti, vakıf evladının kalmaması durumunda tevliyetin ve tekke şeyhliğinin Bektaşî tarikatından bir kişiye verilmesi istenmiştir.

Şehitlik tekkesi ve vakfı, 1826 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanmasıyla birlikte Şehitlik tekkesi yıktırılmıştır. O sırada tekke şeyhi olan Mahmud Baba yedi dervişleriyle birlikte sürgün edilmiştir. Mahmud Baba 1832 yılında affedilmiş ve İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir. Böylece Şehitlik tekkesi Mahmud Baba'nın girişimleriyle yeniden inşa edilmiştir. Mahmud Baba'dan sonra oğlu Nafi Baba döneminde tekke en faal dönemini yaşamıştır. Daha sonra Mahmud Bey Baba ve Nüzhet Baba'nın şeyhlik yaptıkları Şehitlik tekkesi 1925 yılına kadar açık kalmıştır.

Sonnottlar

- ¹ Ayazmend, Bergama, Palamut ve Beyşehir'de Abdal Musa adında tekkeler bulunmaktadır (BOA, MAD, 9771, s.16, 87; BOA, EV.THR, 55/54; VGMA, Defter nr.230, s.430; VGMA, Defter nr.241, s.245; VGMA, Defter nr.266, s.3; VGMA, Defter nr.3146, s.22; VGMA, Defter nr.386, s.3-4).
- ² Şehitlik tekkesinin kurucusu ve şeyh ailesinin bilinen ilk ceddi olan Şeyh Bedreddin, Hacı Bayram Veli'nin halifelerindendir. "*Kızılca (Ahmer)*" unvanıyla da anılan şeyhin tam adı Bedreddin Mahmud'tur. Hz. Hüseyin neslindendir. Hicrî 855 (Miladi 1451) tarihinde vefat etmiştir. Mezar taşı Bektaşî elifinin bulunması tekkenin ve şeyh ailesinin Bayramilikten Bektaşîliğe intikal ettiğini göstermektedir (Mehmed Süreyyâ, 1996-II: 361; Taşköprizâde, 1989-I: 95; Birinci, 2001: XL-XLI). Mezar taşıdaki kitabe şu şekildedir: "O, buraya zaferlerin babası Sultan Mehmed Han ile birlikte gelen şerefli Akşemseddin'in yoldaşlarından, sırrı kutlu olsun Eşşeyh Mustafa oğlu Esseyyid Eşşeyh Mahmud oğlu Esseyyid Eşşeyh Bedreddin'dir." (Koca, 2005: 186).
- ³ Tekkenin 1784 yılında Ali Baba ismiyle zikredilmektedir (Çetin, 1981: 590). Tekke XIX. yüzyılın ikinci yarısında da Ali Baba ismiyle anılmaktadır (VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâyâ Mahsûs Defter, nr.109/366, s.37).
- ⁴ Vakanüvis Esad Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa'ya göre itikatları bakımından Şeyhülislam önünde imtihan edilen Bektaşîler, "*Usul-ı şıayan üzere takiyye yolunu ihtiyar ile şiar-ı şeriye bürünüp ehl-i sünnet suretinde görünmüşlerdir.*" (Esad Efendi, 1243: 211; Ahmed Cevdet Paşa, 1309-XII: 182).
- ⁵ Bunların Birgi'ye sürgün edildiklerini bildirenler de bulunmaktadır (Ayvansarâyî, 2001: 530-531; Mehmed Süreyyâ, 1996-III: 909); Ayrıca Mahmud Baba'nın önce Kayseri'ye sürgün edildiği (Esad Efendi, 1243: 211), daha sonra sürgün yerinin Kütahya'ya çevrildiği (Uzunçarşılı, 1932: 156-157) rivayetler arasındadır. Koca'ya göre ise Mahmud Baba Kayseri'nin Develi ilçesinde sürgün yaşamıştır (Koca, 2005: 187).
- ⁶ Sürgün edilen bu üyeler Vakanüvis Şanizade Ataullah Efendi, İsmail Ferruh Efendi ve Kethüdazâde Arif Efendi gibi dönemin tanınmış ve önemli mevkilerinde bulunan şahsiyetlerdir (Ahmed Cevdet Paşa, 1309-XII: 181-184). Cemal Kutay, Mahmud Baba'yı Beşiktaş İlim Cemiyeti'nin toplantılarına katılması münasebetiyle "müsbet ilimler cemiyetini kurabilme yürekliliğini gösteren on mübarek adam"dan biri olarak göstermektedir. Keza böylece Mahmud Baba Beşiktaş İlim Cemiyeti'ne devam ederek İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna katkı sağlamıştır (Gören, 06.11.2012).
- ⁷ Bir başka kayda göre şeyh on dönüm bağını tekkeye vakfetmiştir (BOA, MAD, 9731, s.407).

- ⁸ Şeyhin son durumu “meslek-i kadiminden ‘udûl ile tarikat-ı ‘aliyye-i Nakşibendiyyeye duhûl... ahvâl-i ‘âcizânesine merhameten ‘afv ve ıtlâkı” şeklinde ifade edilmektedir (BOA, HAT, 502/24676; Uzunçarşılı, 1932: 156).
- ⁹ Bazı arşiv kayıtlarında ve kaynak eserlerde bu tekke XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyıl başlarında hala Nakşi tekkesi olarak gözükmektedir (VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsûs Defter, nr.109 (366), s.37; Şehsuvaroğlu, 2005: 269). Mecmua-i Tekâyâ’da ise tekke Nakşi olarak geçmekte ve şeyhi olarak Nafi Baba’nın adı yer almaktadır (Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi, 1307: 15).
- ¹⁰ Sultan II. Mahmud’un saltanatının son döneminde Bektaşilerin denetim altına alınmasında merkezi hükümet açısından tatmin edici bir düzeye ulaşılmış, ayrıca Yeniçerilik de tamamen ortadan kaldırıldığından hükümetin Bektaşilere karşı uyguladığı sert politika giderek yumuşamıştır (Ayar, 1998: 64).
- ¹¹ İcâzetini Mahmud Baba’dan alan Bektaşî Süleyman Baba Bursa’daki Ramazan Baba tekkesine atanmış; burada çiftlik kurarak meyve yetiştiren Süleyman Baba elde ettiği gelirle tekkeyi yeniden inşa ettirmiş, ayrıca vakıf kurarak gelen geçene sunduğu hizmetle halkın gönlünü kazanmıştır (Kara, 1992: 14). Yine Mahmud Baba’nın müridlerinden Rıza Ali Efendi (ö.1860) gümrük memurluğu ve rûsumat muhasebeciliği yapmıştır (Mehmed Süreyyâ, 1996-V: 1388).
- ¹² Ahmed Rıfki, Mahmud Baba vefat edince yerine küçük oğlu Nafi Baba’nın şeyh tayin edildiğini, büyük oğlunun bu makamdan mahrum bırakıldığını yazmaktadır (Ahmed Rıfki, 1327: 26).
- ¹³ Ramî (ö.1920) son dönem tulumbacı Bektaşilerin en tanınmışıdır (Işın, 1994: 136).
- ¹⁴ Banarlı bu tarihin hicrî 1329 tarihine (miladi 1911) tekabül ettiğini söylüyorsa da Nafi Baba’nın mezar taşında vefat tarihî olarak hicrî 1330 tarihî (miladi 1912) yazılıdır. Yine Seyyid Burhaneddin Hüseyin Efendi, “Geldi Hüseyin rikkate tarih yazdı rihlete/Gitti bezm-i vuslata Mevlâ deyüp Nâfi Baba 1330” tarihini düşürmüştür (Yirminci ‘Asırda Zekâ, 1328: 246). Hüseyin Kâmi’nin yazdığı mezar kitabesinde de hicrî 1330 tarihî mevcut olup kitabe şu şekildedir:

Yüzü ak, alnı açık gitti cenâb Nâfi
Emel-i hâsı olan hazret-i Haydar yanına
Dâr-ı dünyada temennisi esasen bu idi
Ala ukbâda yedullah çâker yanına
Mütebessimdi vefatında eminim geldi
Ruh-ı Şebbir ü Şüber Bâkir u Cafer yanına
Elli üç ileri validi Mahmud Baba
Yürüyüp girmiş idi sıhr-i Peygamber yanına
Şimdi elbette girerler ikisi dest be dest
Mefhar-ı âlem-yânın da beraber yanına
Elli üç yıl bu Şehitlik’te mübarek nefsi
Gönderirdi vatanın hayr dua her yanına
Hazret-i Nâfi endişe ederdim Dehri
Evliyadan ona almış idi kimler yanına
Geldi bir dem çekerek söyledi Bektaş Veli
Aldı Nâfi Baba’yı sâki-i Kevser yanına 1330 (Birinci, 2001: XLVI-XLVII).

¹⁵ Bu eser günümüz Türkçesiyle de yayınlanmıştır. Bkz. Mahmut Cevat İbnü's Şeyh Nâfi, *Maarîf-i Umumiye Nezareti Tarihçe-yi Teşkilat ve İcraatı-XIX. Asır Osmanlı Maarîf Tarihi*, haz. Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye yayınları, Ankara 2001.

¹⁶ Nüzhet Bey her ne kadar “Baba” soyadını alarak aileden gelen Bektaşilik geleneğini sürdürse de kendini daha çok spor alanına yönlendirmiştir. Profesyonel sporculuğu I. Dünya Savaşı’ndan sonra bırakmıştı, ancak uzun yıllar sonra adı geçen iki eseri kaleme alarak spora ilgisini sürdürmüştür. Yine 1963 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide konu spordur (Erdem, 1963: 46).

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 111/83808; 1283/96163.
 BOA, C.DH, 125/6218.
 BOA, C.ZB, 17/843; 34/1680.
 BOA, DH.SAİDd, 50/411.
 BOA, EV.HMH, Defter nr.8367, v.15b; Defter nr. 8203, varak 1b.
 BOA, EV.MKT, 591/110.
 BOA, EV.THR, 55/54.
 BOA, HAT, 290/17351; 293/17453; 500/24493; 502/24676; 512/25094-D,E,F,G.
 BOA, HR.MKT, 13/29.
 BOA, İ.DH, 125/6395.
 BOA, MAD, 9731, s.406-407; 9766, s.339; 9771, s.16, 87.
 BOA, MF.MKT, 39/5.
 Kayseri Şer'iye Sicili, nr. 193, s.99.
 Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE), Kutu nr.64, Belge nr.221.
 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter nr. 627, s.44-45.
 VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsûs Defter, nr.109/366, s.37.
 VGMA, Defter nr.230, s.430; Defter nr.241, s.245; Defter nr.266, s.3; Defter nr.3146, s.22; Defter nr.386, s.3-4.

B. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

- Ahmed Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet*. XII. Dersaadet.
 Ahmed Lütfi Efendi. (1290). *Tarih-i Lütfi*. I. İstanbul.
 Ahmet Rifkî. (1328). *Bektâşî Sırrı*. II. Dersaadet.
 ALBAYRAK, Sadık. (1980). *Son Devir Osmanlı Uleması (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*. I. İstanbul: Medrese yayınevi.
 ARTEMEL, Mehmet. (2005). “The Hilltop on the South Campus”. *Leaders*. 4: 12-15.
 Aşıkpaşazade *Tarihi*. (1332). İstanbul: Tarih-i Osmani Encümeni Neşri.

- AYAR, Mesut. (1998). *Yeniçeri Ocağı'nın İlgasından Sonra Bektâşi Tarikatı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ayvansarâyî Hüseyin Efendi-Âlî Sâtî Efendi-Süleymân Besîm Efendi. (2001). *Hadîkatü'l-Cevâmî': İstanbul Câmileri ve Diğer Dîni-Sivil Mi'mârî Yapılar*. haz. Ahmed Nezih Galitekin. İstanbul.
- BABA, Nüzhet. (1940). *Tenis ve Hokey*. Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi.
- BANARLI, N. Sami. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. I. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi. (1307). *Mecmûa-yı Tekâyâ*. İstanbul.
- BİRGE, J. K. (1937). *The Bektashi Order of Dervishes*. London.
- BİRİNCİ, Ali. (2001). "Bir Bektâşi Babası, Dârülfünûn İngiliz Edebiyatı Müderrisi ve Maarifin İlk Tarihçisi Mahmut Bey Baba". *Maârif-i Umûmiye Nezareti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı-XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi*. haz. Taceddin Kayaoğlu. XXXIV-LV.
- BROWN, John P. (1868). *The Dervishes or Oriental Spiritualism*. London.
- CONQUEST, Robert. (1969). *Büyük Tedhiş*. Ankara: Kardeş matbaası.
- ÇETİN, Atilla. (1981). "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânakahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika". *Vakıflar Dergisi*. XIII. 583-590
- DAĞLAROĞLU, Rüştü (1957). *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*. İstanbul: Türkseşi matbaası.
- DAĞLAROĞLU, Rüştü. (1988). *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1987*. İstanbul: Dur Ofset
- DÜZLÜ, Ö. (2008). *Divânçe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî (İnceleme-Metin)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.
- DWIGHT, H. G. (1915). *Constantinople Old and New*. Londra.
- ERDEM, Necdet. (1963). "Futbol Sahalarımızın Eski Şöhretleri: Nüzhet Baba". *Hayat*. 27. 46.
- ERGİN, Osman. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. I-II. İstanbul: Eser matbaası.
- Esad Efendi. (1243). *Üss-i Zafer*. İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. IX. haz. Dağlı Kahraman-Dankoff. İstanbul.
- FARLANE, Charles Mac. (1850). *Turkey and Its Destiny*. Philadelphia.
- FREELY, J. (2003). *Evliya Çelebi'nin İstanbulu*. çev. Müfit Günay. İstanbul Yapı Kredi yayınları.
- GALİTEKİN, Ahmed Nezih. (2003). *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Câmî, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmaretleri*. İstanbul: İşaret yayınları.
- GÖREN, İbrahim Ethem. (2012). "Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Gizli Hazine: Nafi Baba Tekkesi". <http://www.dunyabulteni.net>, Erişim tarihi: 06.11.2012.
- Hacı İsmâ'il Beyzâde Osman Bey. (1304). *Mecmû'a-i Cevâmî'*. II. Dersa'âdet: Karabet ve Kasbar Matba'ası.

- HASKAN, Mehmet Mermi. (1996). *Eyüp Sultan Tarihi*. İstanbul.
- HASLUCK, F.W. (1928). *Bektâşilik Tedkikleri*. trc. Râgıb Hulûsi. İstanbul.
- İŞİN, Ekrem. (1994). "Bektâşilik". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. II. 131-137
- İNAL, İbnülemin M.K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. I. İstanbul.
- KARA, Mustafa. (1992). "Bir Bektaşî Tekkesi ve Vakfiyesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. IV/4. 9-17
- KILIÇ, Rüya. (2009). *Osmanlıdan Cumhuriyete Süfi Geleneğin Taşıyıcıları*. İstanbul: Dergah yayınları
- KOCA, Şevki. (2000). "Boğaziçi'nde Bir Bektaşî Dergahı: Şehitlik". *Cem*. 106. 45-48
- KOCA, Şevki. (2005). *Bektâşilik ve Bektâşî Dergahları*. İstanbul: Cem Vakfı yayınları.
- KUT, Günay-ELDEM, Edhem. (2011). *Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- LAQUEUR, Hans-Peter. (1997). *Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. çev. Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: tarih Vakfı Yurt yayınları.
- Mahmut Cevat İbnü's Şeyh Nâfi. (2001). *Maarif-i Umumiye Nezaretî Tarihçe-yi Teşkilat ve İcraatı-XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi*. haz. Taceddin Kayaoğlu. Ankara.
- MANTRAN, Robert. (1991). *XVI-XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*. çev. M. Ali Kılıçbay. İstanbul.
- Mehmed Süreyyâ. (1996). *Sicill-i Osmani*. II-III-V. haz. Nuri Akbayer. İstanbul.
- Muhibbân (1328). 12: 1.
- MUSLU, Ramazan. (2003). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan yayınları.
- NOYAN, Bedri. (2002-2003). *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*. V-VI. Ankara: Ardıç yayınları.
- Nüzhet Abbas. (1937). *Futbol Kaideleri*, İstanbul:
- Osman Fevzi (1328). "Aynen". *Muhibban*. 8: 70-71.
- PAKALIN, M. Zeki (2008). *Sicill-i Osmani Zeyli*. XI-XIII. haz. Mustafa Keskin-Cengiz Kartın. Ankara.
- ROSE, Anna Perrott. (1967). *Kapımız Açık*, İstanbul: Redhouse yayınevi.
- Sadettin Nüzhet. (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul: Devlet matbaası.
- SARAÇ, Sümeyra. (2011). "Çelebi'nin Semti Bebek". <http://www.istanbulburda.com>. Erişim tarihi 23.09.2011.
- SOYYER, A. Yılmaz. (2005). *19. Yüzyılda Bektâşilik*. İzmir.
- ŞEHİSUAROĞLU, Hâluk. (2005). *Asırlar Boyunca İstanbul*. İstanbul.
- Taşköprizâde. (1989). *Şakayık-ı Nu'mâniye*. I. haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul.
- Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. "Nâfi Efendi". haz. İbrahim Alâettin Gövsâ. 271-272.
- Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*. (1957). "Nâfi Efendi". haz. K. Z. Taneri. 220.

- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1932). *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul.
- ÜÇÖK, Ahmet Kemâl (2002). *Görüp İştiklerim*. ed. Ali Birinci. haz. Ercan Şen. Ankara: Okuyan Adam yayınları.
- VATİN, N.-ZARCONI, V. (1999). “İstanbul’da Bir Bektaşî Tekkesi: Karyâğdı (Eyüp) Tekkesi”. çev. A. Aktaş. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 11: 143-154.
- YILDIRIM, Dursun. (1976). *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar (İnceleme-Metin)*. Ankara.
- Yirminci ‘Asırda Zekâ. (1328). “Nâfi Baba’ya ‘Â’id”. 14: 245-246.
- YÜCER, H. Mahmut. (2003). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan yayınları.

bâ-imza-i Esseyyid Nu'mân Efendi el-müvella hilafe be mahkemeti Mahmud Paşa.

elhamdu lillahi rabbi'l-alemin ve's-salatü ve's-selamü alâ hayri halkihi Muhammedin ve alâ alihi ve sahbihi ecmain ve alâ men tabi'ahum be-ihsanin ilâ yevmi'd-dîn ammâ bâ'd işbu kitab-ı sıhhat-i nisabın tahrir ve imla ve tastîr ve inşâsına bâ'is ve bâdî oldur ki civâr-ı dârü's-saltanatı'l-'aliyye Konstantiniyyetü'l-Mahmiyye'de Rumilihisarı'nda sâkin âşikânın serveri ve Bektaşîyyenin pîr-i perveri umdetü's-sulehâ sahibü'l-hayrat ve'l-hasenât eş-Şeyh Ali Baba meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfel-i din-i münîf-i Muhammedîde zikri atı vakfına li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm-ı emri't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği Derviş İsmâ'il bin Mehmed muvâcehesinde takrîr-ikelâm ve ve ta'bîr-i 'anî'l-merâm idüb mârû'z-zikr Rumilihisarı verâsında şâhik-i cebelde Şehidler dimekle ma'rûf mahalde vâkı' bir taraftan ba'zen gûh-i eşcâr ve ba'zen Ali Beşe tarlası ve ba'zen Sabankeşoğlu yeri ve bir tarafı ormana fasl ider tarîk ve bir tarafı derûni mezarlıklı parça orman ki tarîk kat' ider ve ba'zen cedîd bağ ile mahdûd 'arasının senede cennet mekan merhûm Sultan Bayezid-i Velî Vakfına mukâta'a-i kadîme ile taht-ı tasarrufumda ve üzerine izn-i mütevellî ve kendi malım ile mülküm olmak üzere bina eylediğim bir meydan odası ve ittisâlinde bir bâb kahve odası ve iki sofa ve yine ittisâlinde fevkânî bir bâb oda ve tahtında kiler ve kömürlük ve sundurma ve fevkânî kebir köşk ve tahtânî sağır köşk ve sağır oda ve iki kenef ve müştemilât-ı sa'ireyi hâvî Bektaşî zâviyesi ile zâviye-i merkum karşusunda kezâlîk vakf-ı mezkûrdan mukâta'a-i kadîme ile taht-ı tasarrufumda olub derya tarafında bir taraftan tarîk ile kâtî'a ve bir tarafı ormanlık ve bir taraftan kal'a cidarı ve ba'zen mezarlık ve ba'zen tarîk ile mahdûd tahmînen üç dönüm mikdarı 'arsa üzerine ba-izn-i mütevellî kendi malım ile garas eylediğim kürüm ve eşcar ve kürüm-ı memlûkamı hasbeten lillahi te'âla ve taleben li-merdatı'r-rabbi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i muhalled ve habs-i sarîh-i mü'ebbed ile vakf ve habs ve şöyle şart eyledim ki; zaviye-i mahdûde-i mezbûre ile mezkûrun süknâ ve galleşi ve vakf-ı mezbûrun tevliyeti ben labis-i libas-ı hayat-ı müste'âr oldukça bana meşruta ola vefatımdan sonra süknâ-yı zâviye-i merkûm ve galle-i bâğ-ı mezkûr ve tevliyet-i merkûm evladımın ve evald-ı evaldımın ve evlad-ı evlad-ı evladımın zükûrunun tarikat-ı merkûmeye rağîb ve sâlik olanlarına meşruta ola ne'ûzu billahi evlad münkariz olur ise zâviye-i merkûm ve eşcar ve kürüm-ı mağrusa kutbü'l-'ârifin gavsü'l-vâsilin pîrim Sultan Hacı Bektaş-ı Velî evlâdından hânkâhlarında seccâdenişin olan efendilerin 'arzıyla sulehâdan terbîn-i fukarâya kadir ve süknâya muhtâc bir kimesneye tevcih olunub ol dahi zâviye-i mezbûrede sâkin ve eşcar ve kürüm-ı merkûmeye ve tevliyet-i mezbûreye mutasarıf ve şurût-ı mezkûrenin tebdîl ve tağyîri ve taklîl ve teksîri merreten ba'de uhra yedimde ola ve şurût-ı mezbûreye rî'âyet müte'azzir olur ise vakf-ı mezkûr mutlaka fukarâ-yı müslimine meşruta ola deyu ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle zâviye-i mezkûreyi vakf-ı merkûmu fâriğan anî's-sevâgil mütevellî-i mezbûre teslim ol dahi kabz ve tesellüm eyledi didikde gibbe't-tasdiki's-şer' vâkıf-ı merkûm mütevellî-i

mezbûr mahzarında takrîr-i kelâm idüb, arz-ı vakf üzerinde olan bina ve eşcar hükm-i menkûlde olup ve menkûl mahlûl kısmının vakfiyeti sahîh ve câ'iz olmadığı kütüb-i mu'teberde mestûr olmağın vakf-ı mezbûrdan rücû'a ve mütevellî-i mezbûrun bi't-tevliye kabz eylediği ebniye ve eşcârî kâl-evvel mülkûme istirdâd ederim dedikde mütevellî-i merkûm cevâbında fî'l-hakika 'arz-ı vakf üzerinde olan ebniye ve eşcar ve kürüm-i menkûl kabilinden olduğu mimmâ la-yüriddir lakin menkûl-i müte'ârifden örf dahi 'umûm üzeredir ve İmam-ı Rabbani Muhammed bin Hasanü's-Şeybânî hazretleri menkûl-i müte'ârifin sıhhat-i vakfiyyetine zâhib oldukları ma'âda bir cihet için vakf olunan arz üzerinde olan bina ve eşcar ve cihet-i uhrâya vakf olursa ikisinin dahi mutlaka hayırda ittihâdına nazaran ve hakkını ba'zı e'imme-i kirâm hazerâtı katında sahîh olmağla rücû'a ihtimâl kalmaz deyü red ve teslimden imtinâ'a ile hakim-i muvakkî-i sadr-ı kitab tûbî lehu ve hüsnü-me'ab efendi hazretleri huzûrunda müterâfî'ân ve her biri fasl ve hasma taliban olduklarında hâkim-i müşârunileyh hazretleri tarafeynin kelâmına nazar ve metâ'at li'l-hayr olmaktan hazer idüb alâ kavli-men yerâhu vakf-ı mezbûrun sıhhatine hükm ettikten sonra vâkıf-ı mezbûr i'âde-i kelâm idüb İmâm-ı 'Azam hümmâm-ı akdem Ebu Hanifeti'l-Kufî mezheb-i hatirlerine sıhhat-i müstelzim-i lüzûm olmamağla vakf-ı mezkûrdan tekrâr rücû'a ve istirdâda şurû'a eyledikde [s.45] mütevellî-i merkûm dahi vâkıf menfe'at-i vakfî nefsine şart ettiği sûretde dahi mücerred vakaftü dimekle İmam Ebu Yusûf hazretleri katında ve teslim-i ile'l-mütevellî bulunmağla İmam Muhammed hazretleri 'indinde sıhhat-i vakfiyyet lüzûmdan müfâratat etmemekle anların kavli-i şerîfleri üzere hüküm ricâ iderim dedikde hâkim-i müşârunileyh hazretleri dahi imameyn-i hümmâmeyn hazretleri re'y-i şerîfleri üzere vakf-ı mezkûrun lüzûmuna dahi hükm ve kaza ve hükm-i sabıkın tenfiz ve imza etmeğın vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve mütehammim olup nakz ve nakızına mecal ve tebdil ve tağyîri adimü'l-ihimâl oldu fe-men beddelehu ba'demâ semî'ahu fe-innema ismuhu ale'l-lezîne yubeddilunehu innellahe semî'un 'âlim cerâ zalike ve hurrire fi-evâ'il-i Muharremi'l-harâm li-sene semân ve seb'in ve mi'ete ve elf. (Evail-i Muharrem 1178)."

B. Resimler

Resim 1. XX. Yüzyıl Başlarında Tekkenin Boğaziçi'nden Görünüşü (Artemel, 2005: 15)

Resim 2. XX. Yüzyıl Başlarında Şehitlik Tekkesi (Birge, 1937: 247)

Resim 3. Erkan-ı harbiye reisi İzzet Paşa ve askeri erkanın 1910 yılında Nafi Baba'yı ziyaretleri sırasında çekilen fotoğraf (Muhibbân, 1328/12: 1)

Resim 4. Nafi Baba İki Dervîşi ile Birlikte (Artemel, 2005: 13)

Resim 5. Mahmud Bey Baba Bektaşî Tacıyla (Birinci, 2001: LI)

Resim 6. Nüzhet Baba 1914'te Fenerbahçe Futbol Takımında (Dağlaroğlu, 1957: 175)

Resim 7. Nüzhet Baba'nın 1963 Yılına Ait Bir Resmi (Erdem, 1963: 46)

Resim 8. Şehitlik tekkesi haziresindeki mezar taşları (Gören, 06.10.2012)